Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

MUDOFAA TIZIMIDA OZIQ-OVQAT TA’MINOTI XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISH VA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘LLARI

Imomov Bobur Muhamedqul o'g'li
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti
e-mail: boburimomov071@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22702188
Телефон: +998903763232

Annotatsiya. Mazkur maqolada mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minoti xarajatlarini optimallashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishning nazariy hamda amaliy jihatlari tadqiq etilgan. Harbiy qismlarni sifatli, xavfsiz va me’yoriy talablarga javob beradigan oziq-ovqat mahsulotlari bilan uzluksiz ta’minlashning davlat mudofaa salohiyatini mustahkamlashdagi o‘rni yoritilgan. Tadqiqotda oziq-ovqat ta’minoti tizimining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari, logistika jarayonlarini takomillashtirish, ta’minot zanjirini samarali boshqarish, elektron davlat xaridlari tizimini rivojlantirish, ombor xo‘jaligini avtomatlashtirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali budjet mablag‘laridan oqilona foydalanish masalalari tahlil qilingan.

Shuningdek, mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minoti bilan bog‘liq xarajatlarning tarkibi, ularga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar hamda resurslardan samarali foydalanishning zamonaviy yondashuvlari ilmiy asosda yoritilgan. Xalqaro tajriba asosida harbiy logistika tizimini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari, strategik oziq-ovqat zaxiralarini boshqarish, oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlash va xarajatlarni kamaytirishning innovatsion usullari tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotini takomillashtirish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda davlat budjeti mablag‘laridan foydalanish samaradorligini yuksaltirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mudofaa tizimi, oziq-ovqat ta’minoti, harbiy logistika, ta’minot zanjiri, iqtisodiy samaradorlik, xarajatlarni optimallashtirish, davlat xaridlari, budjet mablag‘lari, oziq-ovqat xavfsizligi, raqamli texnologiyalar, strategik zaxiralar.

ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ЗАТРАТ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ В СИСТЕМЕ ОБОРОНЫ И ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ

Аннотация. В данной статье исследованы теоретические и практические аспекты оптимизации затрат на продовольственное обеспечение в системе обороны и повышения экономической эффективности. Освещена роль бесперебойного обеспечения воинских подразделений качественными, безопасными и соответствующими установленным нормам продуктами питания в укреплении обороноспособности государства. Проанализированы организационно-экономические механизмы системы продовольственного обеспечения, вопросы совершенствования логистических процессов, эффективного управления цепями поставок, развития системы государственных закупок, автоматизации складского хозяйства и рационального использования бюджетных средств посредством внедрения цифровых технологий.

Кроме того, рассмотрены структура затрат, связанных с продовольственным обеспечением в системе обороны, внутренние и внешние факторы, влияющие на их формирование, а также современные подходы к эффективному использованию ресурсов. На основе международного опыта проанализированы приоритетные направления развития военной логистики, управления стратегическими запасами продовольствия, обеспечения продовольственной безопасности и применения инновационных методов снижения затрат. По результатам исследования

разработаны научно обоснованные предложения и практические рекомендации, направленные на совершенствование системы продовольственного обеспечения, повышение экономической эффективности и рациональное использование средств государственного бюджета в оборонной сфере.

Ключевые слова: система обороны, продовольственное обеспечение, военная логистика, цепь поставок, экономическая эффективность, оптимизация затрат, государственные закупки, бюджетные средства, продовольственная безопасность, цифровые технологии, стратегические запасы.

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida davlatning mudofaa salohiyati nafaqat zamonaviy qurol-yarog‘ va harbiy texnikalar bilan, balki Qurolli Kuchlarning uzluksiz moddiy-texnik ta’minoti bilan ham belgilanadi. Mazkur ta’minot tizimining asosiy tarkibiy qismlaridan biri oziq-ovqat ta’minoti hisoblanadi. Harbiy xizmatchilarni belgilangan me’yorlar asosida sifatli va xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari bilan uzluksiz ta’minlash ularning jismoniy tayyorgarligi, sog‘lig‘i, ruhiy barqarorligi hamda xizmat vazifalarini samarali bajarishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotini samarali tashkil etish davlat xavfsizligini ta’minlashning muhim iqtisodiy omillaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda dunyoda oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining o‘zgaruvchanligi, transport-logistika xarajatlarining ortishi, energiya resurslari narxining oshishi hamda global ta’minot zanjirlarida yuzaga kelayotgan uzilishlar davlatlarning mudofaa tizimiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Natijada mavjud resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni maqbullashtirish va ta’minot tizimining barqarorligini ta’minlash zarurati yanada kuchaymoqda. Bunday sharoitda harbiy logistika tizimini zamonaviy boshqaruv usullari asosida takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va iqtisodiy tahlil mexanizmlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham mudofaa tizimini modernizatsiya qilish, davlat budjeti mablag‘laridan samarali foydalanish, logistika infratuzilmasini rivojlantirish hamda davlat xaridlarini takomillashtirish bo‘yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur islohotlarning asosiy maqsadi davlat resurslaridan oqilona foydalanish, xarajatlarni qisqartirish va boshqaruv samaradorligini oshirishdan iborat. Ushbu vazifalar mudofaa tizimidagi oziq-ovqat ta’minotiga ham bevosita taalluqli bo‘lib, ta’minot jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etishni talab etadi.

Harbiy qismlarda oziq-ovqat ta’minoti bir nechta o‘zaro bog‘liq bosqichlardan iborat. Bular mahsulotlarga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash, xaridlarni rejalashtirish, yetkazib beruvchilarni tanlash, mahsulotlarni tashish, omborlarda saqlash, qayta ishlash va iste’molchiga yetkazish jarayonlarini qamrab oladi. Ushbu bosqichlarning har birida iqtisodiy yo‘qotishlar yuzaga kelishi mumkin. Masalan, noto‘g‘ri rejalashtirish natijasida ortiqcha mahsulot zaxiralari shakllanishi, transport xarajatlarining asossiz oshishi yoki mahsulotlarning saqlash muddatidan o‘tib ketishi budjet mablag‘larining samarasiz sarflanishiga olib keladi.

Shu nuqtai nazardan, oziq-ovqat ta’minotida xarajatlarni optimallashtirish faqat mablag‘larni tejashni emas, balki mavjud resurslardan maksimal samaradorlik bilan foydalanishni anglatadi. Optimallashtirish jarayonida mahsulot sifati, oziq-ovqat xavfsizligi, sanitariya-gigiyena talablari va harbiy xizmatchilarning oziqlanish me’yorlari to‘liq saqlanishi zarur. Aks holda iqtisodiy tejamkorlik qisqa muddatli natija berishi mumkin, biroq uzoq muddatda harbiy xizmatchilar salomatligi va xizmat samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida logistika va ta’minot zanjirlarini boshqarishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish muhim ustunliklarni ta’minlaydi. Elektron ma’lumotlar bazalari, avtomatlashtirilgan ombor tizimlari, GPS monitoring, QR-kod texnologiyalari va sun’iy intellekt asosidagi prognozlash tizimlari mahsulotlarning harakatini real vaqt rejimida kuzatish, ehtiyojni aniq

hisoblash hamda xarajatlarni nazorat qilish imkonini beradi. Natijada ortiqcha zaxiralar kamayadi, mahsulot yo‘qotilishi oldi olinadi va budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi ortadi.

Mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minoti davlatning mudofaa salohiyatini ta’minlovchi eng muhim logistika yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Harbiy xizmatchilarni belgilangan me’yorlar asosida sifatli va xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari bilan uzluksiz ta’minlash ularning jismoniy tayyorgarligi, sog‘lig‘i va jangovar shayligini saqlashda muhim o‘rin tutadi. Shu bois oziq-ovqat ta’minoti tizimini iqtisodiy jihatdan samarali tashkil etish, xarajatlarni optimallashtirish va mavjud resurslardan oqilona foydalanish mudofaa tizimini boshqarishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda oziq-ovqat ta’minoti jarayoni faqat mahsulotlarni xarid qilish va harbiy qismlarga yetkazib berish bilan cheklanmaydi. Ushbu tizim ehtiyojni rejalashtirish, davlat xaridlarini tashkil etish, mahsulotlarni qabul qilish, tashish, omborlarda saqlash, sifat nazoratini amalga oshirish, tayyorlash va iste’molchiga yetkazish kabi o‘zaro bog‘liq bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu bosqichlarning har birida iqtisodiy samaradorlikni ta’minlash ta’minot tizimining umumiy natijadorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Oziq-ovqat ta’minoti xarajatlarining asosiy qismini mahsulotlarni xarid qilish, transport-logistika xizmatlari, omborlarda saqlash, energiya resurslari, sovutish uskunalaridan foydalanish, sanitariya-gigiyena tadbirlari hamda oziq-ovqat mahsulotlarini tayyorlash bilan bog‘liq xarajatlar tashkil etadi. Mazkur xarajatlarning har birini ilmiy asosda tahlil qilish va boshqarish orqali davlat budjeti mablag‘larini tejash hamda tizimning iqtisodiy samaradorligini oshirish mumkin.

Xarajatlarni optimallashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri ehtiyojni to‘g‘ri rejalashtirish hisoblanadi. Harbiy qismlardagi shaxsiy tarkib soni, xizmat sharoiti, mavsumiy omillar va oziqlanish me’yorlari asosida mahsulotlarga bo‘lgan talabni aniq prognoz qilish ortiqcha zaxiralar shakllanishining oldini oladi. Natijada mahsulotlarning yaroqlilik muddati o‘tib ketishi, isrof bo‘lishi va qo‘shimcha saqlash xarajatlari kamayadi.

Logistika jarayonlarini takomillashtirish ham iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omillaridan biridir. Mahsulotlarni yetkazib berish marshrutlarini optimallashtirish, transport vositalaridan samarali foydalanish, yuklarni birlashtirib tashish hamda zamonaviy logistika markazlari faoliyatini yo‘lga qo‘yish transport xarajatlarini kamaytiradi. Bundan tashqari, mahsulotlarni belgilangan muddatlarda yetkazib berish ularning sifati saqlanishini ta’minlaydi.

Mudofaa tizimida ombor xo‘jaligini zamonaviy talablar asosida tashkil etish ham alohida ahamiyatga ega. Omborlarda avtomatlashtirilgan hisob tizimlaridan foydalanish, mahsulotlarning yaroqlilik muddatini elektron nazorat qilish, harorat va namlik ko‘rsatkichlarini doimiy monitoring qilish mahsulotlar yo‘qotilishining oldini oladi. FIFO (First In – First Out) tamoyili asosida mahsulotlardan foydalanish esa oziq-ovqat isrofgarchiligini kamaytirishga xizmat qiladi.

Davlat xaridlarini tashkil etish jarayonida elektron tender tizimidan foydalanish shaffoflikni ta’minlash bilan birga, sog‘lom raqobat muhitini yaratadi. Natijada sifatli mahsulotlarni maqbul narxlarda xarid qilish imkoniyati kengayadi, korrupsion xavflar kamayadi va budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligi ortadi. Yetkazib beruvchilarni tanlashda nafaqat narx, balki mahsulot sifati, yetkazib berish muddati, ishlab chiqaruvchining ishonchliligi va logistika imkoniyatlari ham baholanishi lozim.

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi oziq-ovqat ta’minoti tizimini boshqarishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron boshqaruv platformalari, sun’iy intellekt asosidagi prognozlash tizimlari, QR-kod va shtrix-kod texnologiyalari yordamida mahsulotlarning harakatini real vaqt rejimida kuzatish, ombor qoldiqlarini nazorat qilish hamda xarajatlarni tahlil qilish imkoniyati kengaydi. Bu esa boshqaruv qarorlarini tezkor va aniq qabul qilishga xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlar mudofaa tizimlarida strategik oziq-ovqat zaxiralarini shakllantirish, logistika markazlarini rivojlantirish va ta’minot zanjirlarini raqamlashtirish orqali sezilarli iqtisodiy natijalarga erishgan. AQSh, Turkiya, Germaniya va Janubiy Koreya kabi

davlatlarda harbiy logistika tizimlari zamonaviy axborot texnologiyalari asosida boshqarilib, mahsulotlarni yetkazib berish jarayonlari maksimal darajada avtomatlashtirilgan. Ushbu tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish O‘zbekiston mudofaa tizimida ham iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

Mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotining iqtisodiy samaradorligini oshirishda mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantirish ham muhim omil hisoblanadi. Bu transport xarajatlarini kamaytiradi, yangi va sifatli mahsulotlar bilan uzluksiz ta’minlashni kafolatlaydi hamda mahalliy ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, oziq-ovqat mahsulotlarini mahalliy bozordan xarid qilish import xarajatlarini qisqartirish va milliy iqtisodiyot rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shunday qilib, mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minoti xarajatlarini optimallashtirish logistika jarayonlarini takomillashtirish, zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etish, davlat xaridlarini shaffof tashkil etish, ombor xo‘jaligini avtomatlashtirish va strategik rejalashtirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu chora-tadbirlar davlat budjeti mablag‘laridan oqilona foydalanish, ta’minot tizimining barqarorligini ta’minlash va harbiy xizmatchilarning sifatli oziq-ovqat bilan uzluksiz ta’minlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotini samarali tashkil etish harbiy xizmatchilarning sog‘lig‘i, jangovar shayligi va xizmat faoliyatining uzluksizligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizimni takomillashtirishda iqtisodiy jihatdan asoslangan boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish hamda xarajatlarni optimallashtirish davlat budjeti mablag‘laridan samarali foydalanishning muhim sharti hisoblanadi.

Maqolada oziq-ovqat ta’minoti xarajatlarining tarkibi va ularga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilinib, logistika jarayonlarini takomillashtirish, ta’minot zanjirini samarali boshqarish, elektron davlat xaridlari tizimini rivojlantirish, ombor xo‘jaligini avtomatlashtirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning asosiy yo‘nalishlari ekani asoslab berildi. Shuningdek, strategik oziq-ovqat zaxiralarini ilmiy asosda boshqarish, mahsulotlar harakatini doimiy monitoring qilish va logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali ortiqcha xarajatlarni kamaytirish hamda ta’minot tizimining barqarorligini ta’minlash mumkinligi aniqlandi.

Xalqaro tajriba tahlili rivojlangan davlatlarda harbiy logistika tizimini raqamlashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish va ta’minot zanjirini kompleks boshqarish yuqori iqtisodiy natijalar berayotganini ko‘rsatdi. Mazkur tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotini yanada takomillashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusida mudofaa tizimida oziq-ovqat ta’minotining yagona raqamli boshqaruv platformasini yaratish, sun’iy intellekt asosida ehtiyojni prognozlash, elektron monitoring tizimlarini keng joriy etish, mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantirish hamda logistika infratuzilmasini yanada modernizatsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi davlat budjeti mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirish, oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash va mudofaa tizimining iqtisodiy barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 80 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2021-yil 22-apreldagi O‘RQ-684-son "Davlat xaridlari to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023. – 320 b.

4. O‘zbekiston Respublikasining Mudofaa doktrinasi. – Toshkent, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-son "2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida"gi Farmoni. – Toshkent, 2022.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son "O‘zbekiston – 2030" strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. – Toshkent, 2023.
7. Chopra S., Meindl P. Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation. – 7th ed. – Harlow: Pearson, 2019. – 528 p.
8. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management. – 5th ed. – London: Pearson Education, 2016. – 328 p.
9. Bowersox D. J., Closs D. J., Cooper M. B. Supply Chain Logistics Management. – 4th ed. – New York: McGraw-Hill Education, 2019. – 672 p.
10. Ballou R. H. Business Logistics and Supply Chain Management. – 5th ed. – New Jersey: Pearson Prentice Hall, 2004. – 789 p.